

سرشناسه : اکبری، امیر، ۱۳۴۶ -

عنوان و نام پدیدآور : نشتیفان شهر آسباده : نماد تکنولوژی سنتی در شرق ایران = Nashtyfan, The City Of Windmills: symbol of the traditional technology in the east, Iran

امیر اکبری، علی محمدی، ترجمه: محمد تیموریان

مشخصات نشر : خواف: اخترنگار، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری : ۱۱۰ ص: مصور (رنگی).

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۴۷۸-۹-۳

وضعیت فهرست نویسی : فیا

عنوان دیگر : نماد تکنولوژی سنتی در شرق ایران.

موضوع : آسیاب‌های بادی -- ایران -- نشتیفان

شناسه افزوده : محمدی، علی، ۱۳۵۲

شناسه افزوده : تیموریان، محمد ۱۳۶۱

رده بندی کنگره : DSR ۲۱۲۳ / ۵الف ۱۳۹۴۷

رده بندی دیویی : ۸۲۶۸/۹۵۵

شماره کتابشناسی ملی : ۴۶۸۶۰۷۸

نشتیفان، شهر آسباده

نماد تکنولوژی سنتی در شرق ایران

نوشته: دکتر امیر اکبری، علی محمدی

ترجمه: دکتر محمد تیموریان

ناشر: اخترنگار

تهیه عکس: آرشیو اداره میراث فرهنگی خواف، عبدالحق پوریعقوب

صفحه آرایي: عبدالواحد باعزت

تیراژ: ۲۰۰۰

نوبت چاپ: اول

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: دقت

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۴۴۷۸-۹-۳

مقدمه	۶
فصل اول: مروری بر معرفی شهرستان خواف	۹
فصل دوم: معرفی شهر نشتیفان	۱۵
فصل سوم: شناخت آسبادهای نشتیفان	۱۹
۱- وجه تسمیه	۲۱
۲- تاریخچه آسبادهای	۲۲
۳- روند تکاملی آسبادهای	۲۵
۴- علل پیدایش آسبادهای	۲۶
۵- جانمایی آسبادهای	۲۸
۶- ساختمان و ساختار بنای آسبادهای	۲۹
الف- اجزاء و قسمتهای آسبادهای	۳۰
ب- ابزارها و شیوه ساخت آسبادهای	۳۵
۶- طریقه رنگ کتی	۳۶
۷- طرز کار آسبادهای	۳۷
۸- تعمیر آسبادهای	۳۸
۹- وضعیت کنونی آسبادهای	۴۰
۱۰- بررسی نمونه های مشابه آسبادهای	۴۰
۱۱- رابطه تکنولوژی سنتی و مدرن با تاثیر از آسبادهای	۴۱
فصل چهارم: بررسی اثرات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی آسبادهای در منطقه نشتیفان	۴۳
۱- تاثیرات فرهنگی	۴۵
۲- تاثیرات اجتماعی و اقتصادی	۴۶
فصل پنجم: بررسی سایر جاذبه های تاریخی و گردشگری نشتیفان	۴۷
۱- یافت تاریخی نشتیفان	۴۹
۲- پناهگاههای زیرزمینی نشتیفان	۴۹
۳- مسجد جامع نشتیفان (مسجد زینالدین)	۵۰
۴- مزارهای قدیمی نشتیفان	۵۱
۵- قنوات و آسیابهای نشتیفان	۵۲
۶- آب انبارهای نشتیفان	۵۲
۷- هنرهای سنتی و صنایع دستی نشتیفان	۵۲
۸- نهالستانهای نشتیفان	۵۳
نتیجه	۵۴
توضیحات و علائم اختصاری	۵۶
منابع و مأخذ	۵۷
ضمایم	۵۹

امروزه صنعت گردشگری یکی از بزرگ‌ترین و پویاترین بخش‌های درآمد اقتصاد در جهان محسوب می‌شود که به سرعت در حال رشد است. بی‌شک گردشگری مهم‌ترین و بزرگ‌ترین مجموعه خدماتی در جهان را دربرگرفته که روز به روز بر اهمیت و ابعاد آن افزوده می‌شود و جایگاه رفیع‌تری در اقتصاد جهانی به خود اختصاص می‌دهد. به همین علت است که امروزه به عنوان یک صنعت از گردشگری یاد شده است. بررسی آمار ورود گردشگران به شهرهایی که اخیراً بیشترین گردشگر را داشته‌اند موید این نکته است که مکان‌هایی که دارای آثار تاریخی و جاذبه‌های گردشگری هستند با برنامه ریزی‌های آینده‌نگرانه خود مقوله گردشگری را بسیار مورد توجه قرار داده و تمهیداتی برای جذب گردشگر اندیشیده‌اند. این در حالی است که شهرستان خواف و نشتیفان علیرغم قرار گرفتن در زمره شهرهایی که از لحاظ وجود آثار باستانی و جاذبه‌ها فرهنگی، ظرفیت‌های گردشگری و همچنین وجود صنایع دستی به واسطه پیشینه تاریخی و باستانی بسیار غنی بوده، در جذب گردشگر با موانع و دشواری‌های بسیار مواجه است.

قابلیت‌های صنعت توریسم همه را به این باور رسانده است که این صنعت راه میانبری برای توسعه هرچه بیشتر اقتصادی شهرهای دارای ظرفیت گردشگری می‌باشد. در این میان شهر نشتیفان با قدمت تاریخی و وجود جاذبه‌های گردشگری شاخص بویژه آس‌بادها که شهر جهانی دارد، می‌تواند از جمله مراکز مهم توریستی در کشور و جهان باشد. آس‌بادها یکی از قدیمی‌ترین نمونه‌های بهره‌برداری از نیروی طبیعی و از چشمگیرترین ساخته‌های فرهنگی در شرق ایران می‌باشد که به عنوان نماد تکنولوژی سنتی منطقه محسوب می‌شوند و در صورت معرفی شایسته این آثار می‌تواند به رونق صنعت توریسم و اقتصاد منطقه کمک کند.

لذا با توجه به وجود این پدیده مهم و ابتکار فوق‌العاده در این منطقه و با عنایت به عدم معرفی مناسب، ضرورت انجام این پژوهش را بیشتر کرد تا ضمن ادای دین، بتوانیم با معرفی شایسته این دیار و خلاقیت‌های مردمانش، به عنوان یکی از کانون‌های جذب جهانگردان و ایرانگردان و علاقمندان قرار گیرد. هم چنین این میراث فرهنگی - تاریخی برای نسل‌های آینده نشانه و تابلویی از توسعه فرهنگی، هنری و تاریخی‌ای محل باشد که سبب ایجاد تقویت روحیه ابتکار، خلاقیت و چگونگی سازش با طبیعت را برای مردمان این منطقه فراهم کرده است، زیرا هیئت زیبا و اشکال موزون و دقت و ظرافت کار آس‌بادها توجه هر بیننده‌ای را به خود جلب می‌کند و می‌توان از طریق این آثار بنیان‌های فرهنگی را تقویت و احیاء نمود و این عامل بهترین راه برای جذب توریست و جهانگرد می‌باشد.

در نهایت برخورد واجب می‌دانیم از همه کسانی که به گونه‌ای در به سرانجام رسانیدن و انتشار این پژوهش یاری رسانده‌اند سپاسگزاری نماییم و پیش از همه مایلیم از راهنمایی‌های همکاران محترم اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری خراسان رضوی و اداره میراث فرهنگی شهرستان خواف و همچنین از اعضای انجمن دوستداران میراث فرهنگی شهر نشتیفان علی‌الخصوص آقایان عبدالحق پوریعقوب و عبدالواحد باعزت که بدون هیچ چشم‌داشتی در جهت حفاظت و معرفی این آثار تاریخی زحمات فراوانی را متحمل شده‌اند قدردانی کنیم. تقدیر و تشکر ویژه از اعضای محترم شورای اسلامی شهر نشتیفان (آقایان امین اقبال، شیرمحمد خوشنوا، مسعود خوشنوا، نورمحمد سازگار، عبدالرحمن حریف) و مهندس قاسمی شهردار محترم نشتیفان و آقای درمحمد نصیری که از علاقه مندان رشد و تعالی فرهنگ و هنر شهرستان می‌باشند و در راه مرمت، باززنده سازی و ماندگاری آثار تاریخی نشتیفان زحمات فراوانی را متحمل شده‌اند و با حمایت‌های معنوی و مادی ایشان زمینه انتشار این کتاب محقق گردید، کمال تقدیر و تشکر را داریم. این اثر را به پاس پیشینه تاریخی و تمدنی، تقدیم مردم شریف نشتیفان و خواف تقدیم می‌نماییم. اجرکم عندالله...

آسبادهای که از موارث ارزشمند فرهنگی و بیانگر خلاقیت و ابتکار پیشینیان است، از بزرگترین مجموعه‌های خشت و گلی و چوبی بازمانده از آثار و تمدن ایرانی است که علیرغم عوامل مختلف طبیعی و فرسایش و حوادث ناگوار تاریخی هنوز هم بر بلندای سرفرازی و صلابت عرض اندام می‌نماید.

در نشتیفان آسبادهای چشم‌گیرترین تاسیسات سنتی می‌باشند که با ابهتی تمام سینه سپر باد دارند. مردم منطقه با توجه به قدرت و شدت باد مزبور نیاز به ایجاد آسباد را حس کردند و این بادها به طور قطع انگیزه اصلی مردم مناطق شرقی ایران برای اختراع آسبادهای بوده است. از دیرباز استفاده از نیروی باد برای به کار انداختن آسبادهای معمول بوده است. ایرانیان در گذشته برای مقابله با شرایط سخت اقلیمی از امکانات موجود در طبیعت بهره می‌جستند و در کشوری مانند ایران که بیشتر ماده غذایی از ترکیبات گندم بدست می‌آید ساخت وسیله ای برای خرد کردن گندم دارای اهمیت فراوان و نیاز مبرم مردم بوده است. این نیاز در مناطق مختلف بسته به شرایط اقلیمی به طرق متفاوت برآورده می‌شده است. وجود بادهای موسمی در مناطق شرقی ایران این اهمیت را دوچندان کرده است.

به طوری که این میراث‌های بومی و صنعتی از سویی سازگاری مردم این مناطق با محیط و از سویی دیگر توانایی آنها در بهره‌گیری از انرژی‌های پایدار طبیعی را نشان می‌دهد^۱. عمده‌ترین دلیل روی آوردن به آسبادهای در خواف، جدای استفاده بهینه از پارامترهای اقلیمی، یک ساخت فرهنگی است که این ساخت در طول تاریخ دچار تغییراتی شده تا به امروز که به این صورت باقی مانده است. در اقلیمی که آب فراوان بود انواع آسیاب‌های آبی و در مناطقی که وزش باد غالب بود، از آسباد استفاده می‌کردند. البته قبل از بکارگیری نیروی آب و باد، نیروی دست در آس‌های دستی (دستاس) و بعد از آن آسیای ستوری (خراس)، جهت خرد کردن به کار می‌رفت.

آسبادهای به عنوان میراث‌های بومی و صنعتی، از سویی سازگاری مردم این مناطق با محیط و از سویی دیگر توانایی آنها در بهره‌گیری از انرژی‌های پایدار طبیعی را نشان می‌دهد. در روزگار گذشته مردم شرق ایران با شکفتن نیازی که در زندگی روزمره وجودش احساس می‌شد ثمری به بار آورد که جوابگوی این خواسته روزانه شد و در جدال تن به تن با طبیعت پیروز شد و این نیروی لایزال (باد) را به نفع خود بکار گمارد و این ابتدائی‌ترین و مهمترین نیاز بشر را که نان بود و برای تهیه آن بایستی دانه‌های طلایی گندم به نرمی خرد شوند، مردمان سخت‌کوش خراسان و سیستان از باد کمک گرفتند و با ساختن و بکار انداختن آسبادهای به منظور خود

۱. جعفری فارسانی، مریم واکرم شمسی پور، بکارگیری انرژی پایدار باد در معماری سنتی آسبادهای ایران، موسسه آموزش عالی خاوران، مشهد، دی ۱۳۹۲، ص ۲.

دست یافتند.

بیشتر محققین بر این باورند که مردم شرق ایران اولین بار از نیروی باد در آسبادهای خرد کردن گندم و بالا بردن آب استفاده کرده اند و این صنعت از ایران به اروپا، چین، هند و مصر انتقال یافته است. امروزه محدوده‌ای که در آن آثار آسبادهای قابل مشاهده است شامل سیستان، خراسان جنوبی، رضوی و بخش‌هایی از افغانستان می‌باشد که هر چند که این سازه‌های کهن معماری ایرانی در گذشته نقش حیاتی در زندگی مردم داشته‌اند، اما امروزه با گسترش صنعت و تکنولوژی از رونق افتاده‌اند. با این حال ویژگی‌های معماری و فنی-مهندسی بسیار ارزشمندی در آن‌ها نهفته است که علاوه بر تاثیر بر جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مردم می‌توانند به عنوان میراثی از دانش نیاکان در بهره‌برداری مناسب از اقلیم و شرایط محیطی به نسل‌های آینده معرفی گردند و مورد حفاظت قرار گیرند. سابقه فرهنگی، تمدنی و نیز مهارت دیرینه مردمان این خطه در بکارگیری مفید از انرژی باد معرفی بیشتر آسبادهای ضروری می‌سازد.